

Personages

Mara

Vincent

vincent De poorten dicht... de grendels ervoor... naar de muur... naar de muur!

Zij komen... zij zijn er... te hulp!... De muur valt, de muur... Verbeelding! Weer heeft de droom bedrogen, die gruwelijke droom! Oh, dromen hoe vervult gij dit huis! Vreedzaam de stad, vreedzaam het land. Ik alleen, ik brand, nacht op nacht. Wie deed mij dit aan, wie vergiftigde mijn bloed met dromen? Wie zijt gij Onzichtbare, die uit het donker uw pijlen van ontsteltenis op mij richt, Oh, zwijgen, zwijgen, altijd zwijgen en in mijn binnenste nog oproer en omgewoelde nacht.

mara Jeremia!

vincent Wat? Mijn naam... was dat mijn naam niet?

...

Zijt gij het, Onzichtbare, die mij jaagt en plaagt... Ben ik het zelf, hoor ik mijn bonzend bloed... Spreek, nog één maal spreek, opdat ik u ken.

...

Roep mij nog eenmaal... Nog eenmaal, spreek...

mara Jeremia!

vincent Hier ben ik Heer!

Uw dienaar hoort!

mara Jeremia!

vincent Ik hoor Heer, ik hoor. Met heel mijn ziel luister ik naar U!

mara Jeremia!

vincent Stort u in mij, Heer, mijn hart berst reeds in het gevoel van Uw nabijheid! Stort U uit, oh heilig onweer; de Uwe ben ik, de Uwe voor immer, wijs slechts de weg van Uw wil aan, Heer, wijs die, wijs die aan Uw eeuwigen knecht!

mara Oh, hier, hier ben je mijn kind!

vincent Weg... heen...

...

Oh, verdwenen zijn de stemmen...

mara Ach... wat kleum je hier bij de koude muur... Kom mee, naar beneden, mijn kind...

vincent Wat volgt u mij, wat vervolgt u mij!

mara Jeremia, wat is er? Ik lag beneden te slapen, toen was, als hoorde ik spreken op het dak, een stem en een antwoord.

vincent U hoorde... u ook... ... Ik bezweer u, zeg mij... dood of leven betekenen uw woorden voor mij...

U hoorde hem spreken,
u hoorde de roepstem...

mara Een stem hoorde ik op het dak. Ik wou je wekken, maar koud was je bed, leeg was je plaats. Toen werd ik bang en riep je naam...

vincent U riep... U riep mijn naam...

mara Driemaal riep ik je...

vincent Ach waan en hoon! Oh, kwelling en marteling der dromen... zin en onzin van het bedrog... In angst riep een stem mij aan en huiverend meende ik, dat het een goddelijke stem was... Ik dwaas, dwaas van mijn verbeelding!

mara Wat praat je, wat kwelt je, wat is je over-komen mijn kind? Wat voor zorgen heb je?

vincent Niets kwelt mij moeder... Niets... het bed werd mij te benauwd... Koelte kwam ik hier zoeken...

mara Nee, je verbergt iets voor mij. Dacht je, dat ik niet wist, hoe je al maanden nacht op nacht rondloopt? Oh, met open ogen hoor ik je in het donker 's nachts rusteloos rond gaan door het huis; stap voor stap hoor ik je gaan en stap voor stap gaat mijn hart mee.

vincent Niet bezorgd zijn, moeder! Wees niet bezorgd!

mara Hoe zou ik niet bezorgd zijn? Ben je dan niet de dag mijner dagen en het gebed mijner nachten? Je bent je vrienden een vreemde geworden en je bent afkerig van de feestgangers. Jeremia, kom tot jezelf. Tot priester ben je opgevoed. Hef je hoofd in het licht; het is nu tijd je leven te bouwen, je werk te beginnen.

vincent Moet ik een huis bouwen in de afgrond en mijn leven in de dood? Ik zeg u moeder, welzalig hij wiens hart niet hangt aan het leven, want wie deze dag inademt, drinkt reeds van zijn dood.

mara Wat bezielt je toch? Wanneer was de tijd kalmer, wanneer dit land vrediger?

vincent Neen moeder, zij zeggen vrede en vrede, de dwazen, maar daarom is het nog geen vrede en zij gaan liggen en slapen reeds hun doodsslaap. Moeder, een tijd is zo nabij als nog nooit één in Israël en een oorlog, als nog nimmer over de aarde gekomen is! Een tijd, dat de levenden de doden in hun graf zullen benijden om hun vrede en de zienden de blinden om hun duisternis. Nog zien zij het niet, de dwazen, de dromers, maar ik, ik heb het gezien, nacht op nacht. Steeds hoger brandt het vuur, steeds nader komt de vijand; daar is hij, de dag van oorlogsrumoer en verwoesting, reeds stijgt het rode krijgsgesternte uit de nacht omhoog.

mara Ontzettend... hoe kun jij dat weten?

vincent Het einde nadert, het einde.

Dreigend gaat het uit van de middernacht
Reeds ruist de heilige hemel van ontzetting,
Reeds dreunt de aarde van donder en hoefslag.
Het nadert, het nadert.
Het vreemde volk,
Machtig en oud,
Uit het oosten der aarde,
Als bliksemschichten hun ijle pijlen,
Met snelheid al hun paarden beslagen,
En in hun midden rijdt de volkendwinger,
De koning, de koning van Middernacht.

mara De koning van Middernacht... je droomt... de koning van Middernacht...

vincent Dien Hij deed opstaan,
Als harde voltrekker van 't zeer harde lot.
Het volk te slaan voor al zijn zonden
De muren neer te halen en de torens,
De stad, de tempel van de aarde te verdelgen
En de straten van Jeruzalem te ploegen.

mara Het is niet waar!

Je liegt! Je liegt!

Nooit zal een vijand deze stad omringen,
Nooit Zion sidderen, de burcht van David vallen!
De uitverkorenen des Here zijn wij!
Eeuwig zullen de hoge muren,
Eeuwig de harten van Israël duren,
Eeuwig bestand houdt Europa – eh...
Jeruzalem!

vincent Ik heb het gezien in mijn dromen, moeder, het werd mij geopenbaard in gezichten!

marara Oh, zonde zo te dromen, zeventvoudige zonde zulke dromen te geloven! Jeremia, bezin je! Zing den Here prijs en lof. Dat de vreesachtigen weer moed vatten!

vincent Hoe kan ik dat, hoe kan ik dat! Zelf ben ik de vreesachtigste van allen! Laat mij moeder, laat mij!

marara Ik laat je niet, ik laat je ziel niet in twijfel. Jeremia, mijn enig kind, luister naar me! Een geheim zal ik je onthullen, om je hart te doen ontwaken. Ook ik was eens een moedeloze, want tien jaren lang hield de Heer mijn schoot verzegeld. De vrouwen bespotten mij en de bijzitten lachten mij uit. Tien jaren verdroeg ik het lijdzaam en ik werd reeds moedeloos, maar in het elfde ontbrandde mijn hart en ik ging in het Huis Gods, opdat hij mijn schoot zou zegenen.

vincent Voor de eerste maal vertelt u mij dit... voor de eerste maal.

marara En ik wierp mij ter aarde en legde de gelofte af, als mij een zoon zou worden geschonken, hem den Here te wijden. Ik deed de gelofte te zwijgen en geen woord te spreken in mijn moeilijke tijd, dat mijn zoon eens rijk ter tale zou zijn, om den Here prijs en lof te zingen.

vincent Oh, dubbele gelofte, moeder, oh dubbel getuigenis van deze nacht. Wéér hebt gij mij het leven geschonken, een wetende ben ik geworden door uw woord. Wonderbaarlijke beschikking. Ik riep en vroeg aan God, hij zond mij U om te antwoorden! Nu weet ik, wie geklopt heeft aan de muur van mijn slaap, nu weet ik, wie mij heeft opgeroepen...

marara Wat is er met je! Je praat alsof je dronken bent...

vincent Ja, dronken ben ik nu van de zekerheid van Zijn wil. Zijn woord dwingt mijn lippen tot spreken. Onmiddellijk heengaan moet ik...

marara Waarheen wil je vóór dagbegin...

vincent Ik weet het niet, God weet het.

marara Maar zeg me, wat ben je van plan?

vincent Ik weet het niet. ik weet het niet! Miin hart is van Hem. de daad is van Hem!

mara Jeremia, ik laat je niet gaan, tenzij je mij zweert, dat je zwijgt van je dromen...

vincent Ik zweer niet! Hem alleen ben ik toegezworen!

mara ...Dat je het volk geen verschrikkingen zult verkondigen.

vincent Van Hem is de verkondiging, van mij zijn slechts de lippen. Ik... ga... Zijn weg.

mara Jeremia... mijn enig kind ben je, de troost van mijn ouderdom. Jeremia, over mij ga je heen! Je vertrapt mij het hart!

vincent Ik weet de weg niet, die ik ga... ik voel de stenen niet, waarop ik mijn voet zet... Ik voel slechts een stem... een stem, die mij roept en ik volg die roep...

mara Jeremia!... Jeremia.!... ... Jeremia!

Vincent en Mara gaan op een boekenstapel staan. Mara zoekt steeds illustraties bij het verhaal van Vincent.

vincent Dan is dit waarschijnlijk een goed moment om kort even in te gaan op het verloop van de avond. Het gaat over Stefan Zweig hè vanavond– De meest gelezen en meest vertaalde schrijver van het afgelopen millennium, ik bedoel van de vorige eeuw, of in ieder geval van het interbellum van de vorige eeuw.

mara En de meest verbrande.

vincent En de meest verbrande, ja. En dit was de eerste scène uit het stuk 'Jeremia'. En we spelen het niet helemaal, want – dat is misschien wel goed om heel even te vertellen, Zweig is geboren in 1882 –
mara 1882.

vincent 1882 en hij heeft altijd ontzettend veel gepubliceerd, maar zijn eerste serieuze werk, was een dramatisch werk. Namelijk:

mara en vincent Thersites.

mara Die zoeken we even op. En... *fopneus in boek* Met je neus in de boeken. Met je neus in de boeken duiken.

vincent Maar hij heeft dat gepubliceerd in 1905, dus hij was toen drieëntwintig jaar oud en hij stuurde dat meer voor de vorm het Duitstalige gebied rond.

mara Ping,Thersites!

vincent Maar hii had er eigenlijk heel weinig verwachtingen van. want toentertijd stelde ie op ie

drieëntwintigste eigenlijk helemaal niet zo veel voor, het begon eigenlijk allemaal pas na je vijftigste.

maria Ja, echt hoe groter je bochel, hoe cooler.

vincent Ja, en op je zesentachtigste mocht je pas echt meepraten, er was echt nog een heilig respect voor...

maria Levenswijsheid, levenswijsheid.

vincent Levenswijsheid en ouderdom, ervaring.

maria Als je vijf miljoen rimpels had en op zesendertig plaatsen kanker, begon je er een beetje bij te horen.

vincent Nee nee nee nee, kanker bestond toen nog niet.

maria Tuurlijk wel.

vincent Nee nee, toen had iedereen syfilis en smeerde zich de hele tijd in met lood. Ja, maar echt op je vijftigste was je nog jong en aanstormend: 'oh die is zestig, die kan nog alle kanten op.'

maria Ping! Hij was toen echt 'the man'.

vincent Ja maar hij is hier dus elf. Want waar nu iedereen zich laat verbouwen om jonger te lijken, liet toen iedereen zich verbouwen om ouder te lijken.

maria Ze droegen brillen met nepglazen, nepbaarden, nephoeden, dit is een nephoed.

vincent Scholieren deden kussens onder hun blouse om dikker te lijken en ze gingen statig en langzaam over straat. En jongetjes van zeven of acht die schoren hun kin, en soms zelfs hun ouders, om de baardgroei te stimuleren. Maar je kan je wel voorstellen in deze setting, wat een enorme verbazing dat moet zijn geweest voor Stefan Zweig, of – Het gaat over Stefan Zweig hè vanavond, dat zijn stuk Thersites, zijn eersteling, op zijn drieëntwintigste al gespeeld kreeg bij – Dat is misschien wel leuk om heel even te vertellen, je had toentertijd twee echt grote acteurs...

maria Ja, Matkovski en Kainz.

vincent Ja. Matkovski zat bij het Schauspielhaus in Berlijn,

maria Ping, syfilis!

vincent En Josef Kainz zat bij het Burgtheater in Wenen, echt het 'je van het', nou, via via via vindt dat stuk zijn weg naar het Schauspielhaus, Matkovski is enthousiast en wil het stuk gaan spelen.

maria Ping, Matkovski!

vincent Aha. In de rol van...?

mara ...Hitler.

vincent Maar, zij gaan dat stuk repeteren. Repeteren, repeteren, repeteren, ze hadden het stuk al aardig onder controle, maar een week voor de première–

mara Dood!

vincent Ja. Sterft Matkovski. Dus Zweig denkt: huh? Maar via via vindt het stuk dan zijn weg naar Josef Kainz, naar het Burgtheater. En Josef Kainz – dat is misschien wel leuk om heel even te vertellen, Josef Kainz was de bezitter van de Iffland-ring.

mara Ping, de Iffland-ring!

vincent Mooie Iffland-ring. Dat is een soort Van Dalsum-ring, zeg maar, voor de grootste Duitstalige acteur. Maar waar de Van Dalsum-ring de hele tijd heen en weer gaat tussen Jacob Derwig en Fedja van Huet, daar gaat de Iffland-ring testamentair over. Maar Kainz zou die rol van Thersites –de hoofdrol zelf– zou die gaan vertolken.

mara Ping, Josef Kainz!

vincent Ja. Dus hij repeteert dat stuk, repeteert dat stuk...

mara Dood!

vincent Een week voor de première sterft ook hij. Dus toen zijn Jeremia in Wenen in première zou gaan zag Zweig dat eerst helemaal niet zitten, omdat hij begon te vermoeden dat er een vloek op zijn toneelwerk lag, maar toen bekeek hij de cast en daar zat eigenlijk niemand echt belangrijk in dus hij haalde opgelucht adem, maar... hij had buiten de regisseur gerekend!

mara Ping, Alfred Berger!

vincent Baron Alfred Berger, de beroemde regisseur, de toentertijd beroemde regisseur Bar...

mara Dood!

vincent Stierf ook een week voor de première. En dan heb je ook nog Moinsi, die van Kainz testamentair de Iffland-ring had gekregen, maar dat was een vriend van Zweig, dus die mocht van Zweig zijn stukken niet spelen. Maar Luigi Pirandello...

mara Dood!

vincent Die is inmiddels ook dood. die was op zoek naar iemand die zijn stuk wilde vertalen. die de

muzikaliteit van het Italiaans kon bewaren in het toch ietwat plompere Duits. Nou, dan kom je al snel bij Stefan Zweig terecht. En Moinsi zou dat dan gaan spelen.

maria Ping, Moinsi, dood!

vincent Is inmiddels ook dood. Dus het moge duidelijk zijn; je moet als acteur een beetje oppassen met het dramatisch werk van Stefan Zweig. Daarom hebben we besloten het stuk Jeremia niet integraal op de planken te brengen.

maria Ja. En niet omdat we bijgelovig zijn, maar gewoon omdat we geen enkel risico willen nemen. En in het volgende onderdeel gaan we zelfmoord plegen.

vincent Ja. Dat is misschien leuk om heel eventjes te vertellen, dat Stefan Zweig– het gaat over Stefan Zweig hè vanavond– die heeft dus ook zelfmoord gepleegd, in Brazilië in 1942. Want hij was joods. Hadden we al gezegd dat-ie joods was? Hij was een jood.

maria Ping, Brazilië!

vincent Maar hij was dus joods en die waren toentertijd heel impopulair in Europa en zo was-ie daar terecht gekomen. Hij was er al eerder geweest want Zweig had altijd ontzettend veel gereisd, daar had-ie ook het geld voor, maar hij was net zo thuis in Parijs als in Rome en in Wenen. Maar het is eigenlijk aan Walther Rathenau te danken, de toen-malige– dat is misschien leuk om heel even te vertellen– de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken van de Weimarrepubliek, een soort Maxime Verhagen of eh nee–

maria Nee... dan eerder Hillary Clinton – Nee.

vincent Nee niet te vergelijken. Maar die zei tegen hem: als je Europa wil leren kennen, moet je haar ook zo nu en dan verlaten. Dus hij was ook al in India geweest, veel door de Verenigde Staten gereisd, maar hij was dus ook al in Brazilië geweest.

Maria laat een foto zien van de dode Stefan en Lotte. Ze fluisteren.

maria Dit is Stefan Zweig.

vincent En dit is Lotte Altman, zijn tweede vrouw. Geboren: Charlotte Altman.

maria Zij had ook astma.

vincent Je kunt nog aan het borduursel op het tafelkleedje op het nachtkastje zien dat ze van gegoede familie waren– of Stefan Zweig dan.

maria Op het nachtkastje liggen drie muntjes. maar waarom. weten we niet.

Vincent wijst snorren aan.

mara Stefan Zweig heeft eerst zelfmoord gepleegd, met Veronal, en is een vrij zachte dood gestorven, en Lotte is een hele pijnlijke dood gestorven door een heel agressief gif, misschien omdat er maar één portie Veronal was– of gaat dat eigenlijk met porties?– dat weten we niet.

vincent Hij heeft twee kussens en zij heeft er geen één.

mara Lotte is zich, nadat Stefan Zweig al dood was, nog helemaal gaan omkleden, maar waarom...?

Vincent wijst potje aan.

mara En als je heel goed kijkt zie je dat het pinkje van Lotte verkrampd is, misschien door het gif, misschien...

vincent Dat weten we niet. *Mara doet het boek dicht.* Ja eh maar dat is misschien wel leuk om even te vertellen, zijn tweede vrouw is dus altijd zijn secretaresse geweest, ook al tijdens zijn eerste vrouw. Het was een hele dienende vrouw die altijd enorm tegen hem opkeek. Ze had een heilig respect voor hem–

mara Ping, een dienende vrouw.

vincent Ze zocht altijd van alles voor hem op. In tegenstelling tot zijn eerste vrouw, wat een hele dominante en sterke persoonlijkheid was. Net als zijn moeder trouwens. Sowieso: misschien is dat ook wel een beetje de reden geweest voor zijn zelfmoord! Dat-ie natuurlijk altijd hele sterke vrouwen om zich heen had, maar dat-ie nu opeens was opgezadeld met dat hulpbehoevende wezentje. Dat-ie een beetje het roer kwijt was, daar in Brazilië. Zou dat kunnen?

mara Maar hij was natuurlijk ook gewoon zijn hele leven zwaar depressief.

vincent Ja. Zijn moeder was dus ook een hele dominante, hele sterke vrouw: Ida Brettauer, van het beroemde geslacht Brettauer, die eigenlijk meer vanuit Italië in Wenen terecht waren gekomen. En hebben daar trouwens ook de artisjokken geïntroduceerd.

mara Ping, artisjokken in bloei.

vincent En wanneer de Brettauers Stefan Zweig een compliment wilden maken, de Zweigs zelf ook een hele geziene en rijke familie, dan zeiden ze altijd:

mara ‘Je bent een echte Brettauer.’

vincent Ja. Zijn eerste vrouw, Friderike von Winternitz, was dus ook een hele sterke, dominante vrouw. Die heeft echt zijn leven–

mara ...gepland.

vincent ...georganiseerd. Echt zijn carrière–

mara ...uitgestippeld.

vincent ...vormgegeven ja. Zij hebben dus in het hele interbellum in Salzburg gewoond. Maar dat stelde toentertijd echt nog helemaal niets voor.

mara Ping, Salzburg.

vincent Wij denken; oh dat is die enorme stad vol Mozart Kügeln, maar er woonden toen maar 30.000 mensen, dat is ongeveer één derde van Amstelveen.

mara Ping, Mozart.

vincent En het is eigenlijk aan Hugo von Hofmannsthal te danken...

mara Ping, Hugo von Hofmannsthal.

vincent ... waar Zweig enorm tegen op keek, die daar als een soort antwoord op de donkere jaren na de Eerste Wereldoorlog de Salzburger Festspiele had georganiseerd...

mara Ping, de Salzburger Festspiele.

vincent ... dat dit rare bergdorp al snel uitgroeide tot een Mekka, een trekpleister...

mara Ping, Mekka.

vincent ...een magneet voor de hele intellectuele en artistieke bovenlaag, niet alleen van Europa maar van de hele wereld, die daar...

mara Ping, de hele wereld.

vincent ... de hele zomer lang samenkwam. En die kwamen dus allemaal bij Sefan Zweig op de koffie omdat zijn eerste vrouw dat had georganiseerd. Zij hadden een kasteeltje gekocht op de berg. Tegenover de berg waar Hitler woonde, nou daar kwamen ze dus allemaal koffiedrinken dus dat heette in de volksmond ook al snel:

mara Ping!

mara en vincent Villa Europa!!!

vincent Want dat komt waarschijnlijk nog het dichtst bij het idee – ja ja, Zweig die heeft zich dus zijn hele leven ingezet voor een geestelijk verenigd Europa, en het is altijd een beetje onduidelijk wat hij daar precies mee bedoelde, maar hij heeft wel zijn hele leven altijd zo clubjes om zich heen verzameld, zo, internationale clubjes van vrienden om zo samen, ja, de kunst mee te vieren, feitelijk. Hij had in Salzburg de hele zomer lang, had hij altijd van die clubjes, maar ook in Zürich, tijdens de Eerste Wereldoorlog, zat hij ook de hele tijd in dat soort clubjes, en het Wenen van het fin de siècle bestond natuurlijk alleen maar uit van die clubjes, maar ook in Berlijn, tijdens zijn studententijd, maar in zijn gymnasiumklas, dat was natuurlijk ook al een bepaalde vorm van –

mara Maar dat is natuurlijk ook een reden geweest voor zijn zelfmoord!

vincent Wat?

mara Dat hij geen clubjes meer om zich heen had om de kunst mee te vieren.

vincent Ja ja. Dat hij daar in dat Brazilië een beetje als een vis zonder artistieke–

mara Kom.

vincent Vijver... ja ja.

mara Ja...

vincent Maar hij was natuurlijk ook wel zijn hele leven zwaar depressief.

mara Berlijn of Zürich?

vincent Zürich, Zürich, Zürich. Want als je aan mij zou vragen: in welke tijd zou jij nou willen leven, dan zou ik zeggen–

mara Zürich in de Eerste Wereldoorlog!

vincent De Eerste Wereldoorlog. Want iedereen die niets met die oorlog te maken wilde hebben en dat zijn over het algemeen toch de leukste mensen.

mara Ping, Berlijn!

vincent Nee Zürich, Zürich, Zürich. Dat zijn toch over het algemeen de leukste mensen, die waren allemaal naar Zwitserland gegaan en dan met name naar Zürich en Zweig was daar terecht gekomen, omdat daar zijn toneel-stuk Jeremia aldaar in première zou gaan.

mara Ping, Jeremia.

vincent Dat is eigenlijk één van de weinige werken waar Zweig zichzelf een beetje in had gestopt. Dat gaat dus over de profeet Jeremia, die de diaspora zo'n beetje aankondigt, want vergis je niet, die Eerste Wereldoorlog die werd op handen gedragen, echt door iedereen, ook door intellectuelen, die er toch normaal gesproken tegen zijn, alleen Zweig was er tegen, die voorzag dat er alleen maar ellende van kon komen, en hij had die vooruitziende blik in dat stuk Jeremia gestopt, een redelijk anti-oorlogsstuk, maar ja, dat kreeg die natuurlijk niet opgevoerd tijdens de oorlog, ze hadden wel iets beters om aan te sterven dan aan zijn stukken, haha! Maar zo was hij dus in Zürich terecht gekomen – oh dat is misschien wel leuk om te vertellen, Zweig heeft zijn hele leven handschriften verzameld.

mara Ping, Berlijn!

vincent Nee, Zürich!

mara en vincent Nee handschriften.

vincent Hij zat dus in een gymnasiumklas vol vrienden, die fanatiek de kunst waren toegedaan en zij verzamelden dus handschriften van beroemde kunstenaars, zoals kleine meisjes nu in de rij staan voor de handtekening van Britney Spears.

mara Nee dan eerder een schrijver, eh... Ronald Giphart–

mara en vincent Nee!

vincent Nee, die al helemaal niet.

mara Harry Mullisch?

mara en vincent Nou... niet te vergelijken, nee allemaal niet te vergelijken.

vincent Maar waar zijn klasgenootjes deze hobby wijselijk lieten varen, heeft Zweig deze hobby geïntensiveerd, want daar had hij natuurlijk ook het geld voor.

mara Ping, een origineel handschrift.

vincent Van wie van wie?

mara ...Kikki Musampa.

vincent Al snel spaarde hij manuscripten, de originele manuscripten van de belangrijke werken van de groten der aarde en wat hij daarin zocht was eigenlijk: het moment van inspiratie, het geheim van het ontstaan van een kunstwerk. Hoe meer er was doorgekrast, hoe volgekalkter de kantlijn, hoe meer correcties en doorhalingen, hoe meer hij het gevoel had aanwezig te zijn bij 'het moment dat de groten der aarde door de muze werden gekust'.

mara Mooi.

vincent Ja hè, vind ik ook, zo was het originele manuscript van de negende van Beethoven, in zijn bezit.

mara Ping, de negende van Beethoven!

vincent De eerste pagina's van de Faust van Goethe.

mara en vincent In zijn bezit.

vincent Die aria van de koningin uit de Zauberflöte.

mara en vincent In zijn bezit.

vincent Oorlog en Vrede.

mara en vincent In zijn bezit.

vincent De potten en pannen waar Homerus de Illias van heeft gejat.

mara en vincent In zijn bezit.

vincent Maar uiteindelijk ook attributen;
de ganzenveer van Händel.

mara en vincent In zijn bezit.

vincent Het bureautje van Goethe.

mara en vincent In zijn bezit.

vincent De voorhuid van Shakespeare— ja nee, niet in zijn bezit.

mara Ping, de voorhuid van Shakespeare!

vincent Maar ook in zijn werk zelf was hij daar altijd enorm mee bezig, met de groten uit het verleden afstoffen en doorgeven aan de volgende generaties. Hij kon echt meesterlijk iemand beschrijven. Altijd heel liefdevol, heel meelevend, bijna aanbidde. Het leeuwendeel van z'n bibliografie bestaat dan ook uit biografieën over 'Baumeister der Welt' echt zo'n stapel. Maar als hij iemand beschrijft dan ga je er van houden, als hij Rilke beschrijft, dan ga je van Rilke houden.

mara Ping, Rilke.

vincent Als hij Von Hoffmannsthal beschrijft, ga je van hem houden.

mara Ping, Von Hofmannsthal.

vincent Als hij Rodin beschrijft, hou je van 'm.

mara Ping, Rodin.

vincent Ja dat is echt zijn grote thema; de culturele fundamenten van Europa afstoffen, conserveren en doorgeven aan de volgende generaties, nieuw leven inblazen in thema's, en medelijden, groot thema, humanisme en het jodendom–

mara Ja! Medelijden! Ja, het aller... volgens mij in al zijn romans die ik heb gelezen aanwezig. In de... intermenselijke kant– de dialogen, of tussen de personages– speelt het altijd een grote rol. Een soort drijfveer van de personages.

vincent Ja.

mara En dan– het beste voorbeeld is de roman Edith denk ik, in het Duits: 'Ungeduld des Herzens'. Waar zijn tweede vrouw Lotte trouwens model voor heeft gestaan.

vincent Ja. Waarin de luitenant Hoffmiller door medelijden wordt gedreven.

mara En aan medelijden ten onder gaat.

vincent Ja, in Edith is medelijden echt de motor van het drama. Mag je wel zeggen.

mara Ja.

vincent Ja, dat gaat dus over een meisje dat lam is en die komt uit een super rijk milieu en dan komt luitenant Hoffmiller langs en die heeft zoveel medelijden dat-ie allemaal aardige attenties gaat doen enzo, om te proberen z'n medelijden niet te laten zien. Toch?

mara Ja. En van het een komt het ander. En hij komt dan steeds vaker langs, en zij wordt dan natuurlijk verliefd op hem en dat loopt totaal uit de hand. Tot zij zich uiteindelijk uit pure wanhoop met lamme beentjes en al over de balustrade werpt.

vincent Dood.

mara Dood?

vincent Ja. Maar waarom denk iii. zeg maar– we hebben een bepaald beeld hè. iii hebt een bepaald beeld

van Zweig in je hoofd. Waarom denk jij dat dat thema medelijden voor hem zo belangrijk was? Of denk je dat dat onbewust zo in al zijn werk doorsijpelt?

maria Neeeeeeee dat denk ik niet, nee. Ik denk dat dat zijn hoogste streven was, zeg maar. Menselijkheid.

vincent Ah ja, medelijden als toppunt van menselijkheid.

maria Ja dat denk ik wel. Vind ik zelf eigenlijk ook wel. Vind ik zelf eigenlijk zeker.

vincent Meevoelen met het zwakkere.

maria Nee niet het zwakkere persé.

vincent Maar wel iets dat lijdt, anders kan je ook niet mee-lijden toch?

maria Eh... ja. Maar iedereen heeft toch constant lijden in het leven. Niet in lijden dat je de hele tijd moet huilen, maar wel een soort tegenkrachten die je de hele tijd krijgt.

vincent Ja.

maria In hoeverre je je kunt inleven in een ander; dat vind ik wel de beschavingsgraad aangeven van een mens. Dat is wat ik beschaving vind.

vincent Ja mooi, ja heel mooi. Maar ook dat geestelijk verenigd Europa daar heb ik, heb ik ook – we hebben ergens die Europese Unie ook te danken aan allerlei figuren die daar onder veel minder vanzelfsprekende omstandigheden mee bezig waren, waaronder Zweig. Hij wilde toch een beetje dat culturele elan van het fin de siècle herstellen, zo eigenlijk een artistieke bodem leggen voor iets Europees.

maria Mooi.

vincent Want als je aan mij zou vragen: in welke tijd zou je willen leven, dan zeg ik: Wenen in het fin de siècle. Toen stond kunst nog echt op een voetstuk. Muziek maken, dansen, toneelspelen, converseren. Zich smaakvol en hoffelijk gedragen, werd bedreven als een ware kunst.

maria De eerste blik die de Weense doorsnee burger 's ochtends in de krant wierp gold niet de economie pagina, niet de politiek pagina, uhu! Als die al bestaat. Nee; direct naar de kunstbijlage! Wat heeft Toneelgroep Amsterdam gisteravond gedaan? Hoe heeft theatergroep Kwatta nu weer Racine geïnterpreteerd?

vincent Het Stedelijk; gaat het ooit nog open?

maria Ooooh en het Burgtheater!

vincent Ja het Burgtheater was een soort Hollywood.

mara Nee Bollywood.

vincent Nee het is allemaal niet te vergelijken. Maar het Burgtheater was in ieder geval veel meer dan een toneel waar toneelspelers stukken speelden. Het was –

mara Een spiegel.

vincent De bonte spiegel waarin de gemeenschap zichzelf bekeek, de enige juiste ‘Cortegiano’ van de goede smaak.

mara Aan de hofacteur zag de toeschouwer perfect hoe men zich diende te kleden.

vincent Hoe men thee en koffie dronk.

mara Hoe men een kamer binnen kwam.

vincent Hoe men zijn Sachertorte naar binnen moest werken.

mara Hoe men een kamer weer uit diende schreiden.

vincent Hoe je moest zoenen, hoe je moest dansen, hoe je moest vrijen.

mara Hoe men diende te leven en hoe men diende te sterven. Toen het oude Burgtheater werd afgebroken was heel Wenen in haar ruimten verzameld, plechtig en aangedaan als bij een begrafenis. En toen voor de laatste maal het doek tergend langzaam naar beneden sijpelde, toen stortte iedereen zich op het toneel om tenminste een splinter, een splinter van die planken waar al die geliefde kunstenaars op hadden gestaan, als relikwie mee naar huis te nemen. In tientallen woningen zag je nog decennia later, deze onaanzienlijk splinters in kostbare cassettes bewaard, als splinters van het Heilige Kruis.

vincent En zelfs zijn dood.

mara Zelfs zijn dood!

vincent Zette een echte Wener nog om in een schouwspel voor anderen.

Mara af

Vincent gaat in een stoel zitten.

vincent Het is een vervloekt tweesnijdende zaak met het medelijden–

mara *achter, laat hard iets vallen* Sorry!

vincent Wie er niet mee weet om te gaan, moet er met zijn handen, en vooral met zijn hart, van af blijven. Alleen in het begin is medelijden –net als morfine– een weldaad voor de zieke. Een geneesmiddel, een redmiddel. Maar wanneer men niet goed weet de dosis te bepalen en wanneer te stoppen, wordt het een moorddadig vergif. Met de eerste paar injecties doet men wel, die kalmeren, die verzwakken de smart. Maar noodlottig genoeg bezit het organisme, het lichaam zowel als de ziel, een angstwekkend aanpassingsvermogen. Zoals de zenuwen steeds meer morfine nodig hebben, heeft het gevoel steeds meer medelijden nodig. En tenslotte meer dan men kan geven. Eens komt onvermijdelijk het ogenblik, daar en dan, waarop men ‘neen’ moet zeggen en er zich niet om mag bekommeren of de ander ons voor deze laatste weigering meer haat, dan wanneer men hem nooit geholpen had. Ja, men moet het medelijden goed in toom houden, anders richt het meer schade aan dan alle onverschilligheid.

mara *op met krukken*. Ach jesses wat een ongeluk, wat een ongeluk! Zo’n rijk, deftig meisje en; kreupel! Blijft u nog even bij pappa? Terwijl ik afmarcheer? *Ze valt, Vincent komt te hulp*. Blijf zitten, blijf zitten!
af

vincent Er bestaat tweeërlei medelijden.

Het ene, het zwakmoedige en sentimentele, dat eigenlijk slechts ongeduld is van het hart om zich zo snel mogelijk te bevrijden van de pijnlijke ontroering over het ongeluk van de ander. Dat medelijden, dat helemaal geen mede-lijden is, maar alleen een instinctieve afwering der eigen ziel van het lijden van de anderen. En het andere, het enige dat betekenis heeft, het onsentimentele, maar vruchtdragende medelijden, dat weet wat het wil en bereid is geduldig en mede duldend tot zijn laatste krachten alles te doorstaan

en nog boven die laatste uit. Alleen wanneer men tot het eind gaat, tot het uiterste, bittere eind, alleen wanneer men het grote geduld heeft, kan men mensen helpen. En alleen wanneer men zichzelf daarbij opoffert, dan alleen.

mara *achter Mooi*.

Vincent doet een dans als het meisje Europa. Ze gaat zonnebaden. Mara komt op als Zeus vermomd als de stier en verleidt en verkracht haar.

vincent Nee geestelijke vereniging, geestelijke vereniging! Het is een symbool, voor een geestelijk verenigd Europa. Jij maakt er een verkrachtingsscène van.

mara Maar zo gaat het toch in de mythe. Europa wordt toch door de stier verkracht.

vincent Jaha, maar dat is toch niet de symboliek die ik zocht.

mara Ik kan het wel even opzoeken anders. *duikt weer in de boekenstapel*

vincent Zeus, de god Zeus verleidt Europa. Dat is heel wat anders dan wat we nu hebben laten zien. Het gaat over het ontstaan van de Europese cultuur. Maar bij jou krijg je daar zestien jaar voor. *Mara verstoopt zich in de boeken*. Nee duik maar weer met je neus in de boeken. We hadden hier iets heel moois kunnen neerzetten. We waren er bijna. We hadden het hier in één keer een stuk duidelijker kunnen maken. Een

parabel, een symbool. Nee. Verstop je maar weer in de boeken! We hadden hier iets heel moois kunnen neerzetten, en nu heeft iedereen naar een verkrachtingsscène zitten kijken.

Ze gaan allebei zwijgend een boek lezen.

mara Maar wij kunnen ons dat niet voorstellen, wat dat moet hebben betekend. Dat in die stad waar jij je grootste successen hebt geboekt, in Salzbug, dat daar als eerste je boeken worden verbrand.

vincent Wij kunnen ons niet voorstellen wat dat moet hebben betekend, dat in die stad Wenen– Dat je bent opgegroeid in die cultuurminnende stad, in die cultuurminnende tijd, waarin je niet eens een paspoort nodig had om van Moskou naar Londen te reizen, en je je hele leven hebt ingezet voor een geestelijk verenigd Europa, en je vanuit de Braziliaanse steppen moet toezien hoe dat continent onherstelbaar aan gort wordt geschoten.

mara Wij kunnen ons niet voorstellen wat dat moet hebben betekend, dat je allerbeste vrienden, die je elke dag spreekt, als je ze op straat tegen komt, opeens iets heel interessants in de etalage zien liggen. En jou niet meer kennen.

vincent En dan denk ik: had-ie nog maar een paar maanden gewacht, had-ie nog maar maanden geduld gehad, dat-ie toch, weet je wel de omslag bij eh–

mara Stalinggrad

vincent Stalinggrad, dat Hitler verslagen werd, dan had-ie weer hoop kunnen krijgen.

mara Ja maar aan de andere kant schrijft-ie dan ook wel weer in een van zijn afscheidsbrieven– die moet ik trouwens hier ergens hebben liggen–

vincent Ja dat is misschien wel leuk om heel even te vertellen, dat Zweig heeft altijd ontzettend veel gecorrespondeerd, hij besteedde twee uur per dag, elke ochtend, aan brieven schrijven. En hij heeft dus ook zeventien afscheidsbrieven geschreven, waarvan de laatste aan zijn eerste vrouw en het begint heel oblikaat–

mara Ping! Hier heb ik het! ‘Ook al mocht Hitler overwonnen worden, dan nog zou ik een representant van een voorbije wereld zijn.’

Ze gaan langzaam af.

vincent Maar daar heeft hij natuurlijk ook een beetje gelijk in gekregen.

mara Ja natuurlijk, die wereld is nooit meer terug gekomen. En dat is misschien ook wel een reden geweest voor z'n zelfmoord!

vincent Ja! Maar ik denk toch ook dat hii geen sterke vrouwen meer–

mara Ja, maar ook dat hij niemand meer had om tegenop te kijken, hij was natuurlijk toch een beetje een fan-achtig type–

vincent Jaja! Maar hij was natuurlijk ook zijn hele leven–

mara Depressief.

vincent En dat hij geen clubjes meer om zich–

mara Ja en–

vincent En hij was Joods! Hadden we al gezegd dat hij Joods was?

mara Nu alleen nog even de zelfmoord.

beiden af

Dan spelen ze het laatste uur van het leven van Stefan Zweig en Lotte Altman na.

vincent Bij Emile Verhaeren waren we eens in een discussie beland met een kunsthistoricus, die klaagde dat de tijd van de grote beeldhouwkunst voorbij was. Ik protesteerde heftig. Leefde Rodin dan niet in ons midden, geen geringer beeldhouwer dan de groten uit het verleden? Ik begon zijn werken op te sommen en raakte in een bijna boze opwinding. Verhaeren zat in zichzelf te glimlachen. ‘Iemand die zo op Rodin gesteld is, moet hem eigenlijk leren kennen,’ zei hij ten slotte. ‘Morgen ga ik naar zijn atelier. Als je er voor voelt, neem ik je mee.’

Of ik er voor voelde? Ik kon niet slapen van vreugde. Maar bij Rodin kon ik geen woord uitbrengen.

Vreemd genoeg scheen die verlegenheid hem te bevallen, want bij het afscheid vroeg de oude man mij uitnodigend of ik niet eens zijn echte atelier in Meudon wilde zien. De eerste les had ik gekregen: dat de grootste geesten ook altijd de vriendelijkste zijn. Het atelier was een enorme zaal, waar zijn belangrijkste werken in kopie bij elkaar stonden, maar daartussen lagen en stonden honderden prachtige detailstudies– een hand, een arm, de hals van een paard, het oor van een vrouw; zelfs nu herinner ik me veel van die als oefening gemaakte studies heel precies. Ten slotte leidde de meester mij naar een sokkel, waarop onder vochtige doeken zijn laatste werk, een vrouwenportret, verborgen was. Hij lichtte er met zijn zware, gegroefde boerenhanden de doeken af en deed een stap terug. Ik stootte onwillekeurig een ‘admirable’ uit mijn benauwde borst en schaamde me meteen voor die banaliteit. Maar met een rustige objectiviteit waarin geen grein ijdelheid te bespeuren was, mompelde hij, zijn eigen werk bekijkend, alleen instemmend: ‘N’est-ce pas?’ Hij aarzelde. ‘Alleen daar bij de schouder... Een ogenblik!’ Hij trok zijn huisjasje uit en zijn witte kiel aan, nam een spatel ter hand en maakte met een meesterlijke streek op de schouder de zachte, haast levende en ademende vrouwenhuid glad. Weer deed hij een stap terug. ‘En hier nog,’ mompelde hij. Weer werd met een nauwelijks zichtbaar detail de expressie versterkt. Toen zei hij niets meer. Hij stapte naar voren en weer terug, bekeek het beeld via een spiegel, knorde en bracht onverstanebare geluiden voort, veranderde, corrigeerde. Zijn ogen, die aan tafel vriendelijk verstrooid waren geweest, tintelden nu van een vreemd licht, hij leek groter en jonger geworden. Hij werkte, werkte, werkte met de totale hartstocht en kracht van zijn imposante zware lichaam. Het drong niet tot hem door

dat achter hem stil, met het hart in de keel, een jongeman stond, diepgelukkig dat hij mocht toekijken bij het werk van zo'n meester. Hij was mij totaal vergeten. Ik bestond niet meer voor hem. Alleen het werk, het beeld bestond voor hem en daarachter onzichtbaar het visioen van de totale volmaaktheid. Het duurde een kwartier, een half uur, ik weet niet meer hoe lang. Grote momenten onttrekken zich altijd aan de tijd. Rodin was zo verdiept, zo verzonken in zijn werk dat geen donderslag hem had kunnen wekken. Steeds gedecideerder, bijna kwaad werden zijn bewegingen; er was een soort wildheid of roes over hem gekomen, hij werkte sneller en sneller. Toen bewogen zijn handen aarzelender. Ze leken te merken dat er niets meer voor hen te doen was. Toen mompelde hij zacht voor zich heen en legde, zo teder als je een sjaal om de schouders van een geliefde legt, de doeken om het beeld. Hij haalde diep en ontspannen adem. Zijn gestalte leek weer zwaarder te worden. Het vuur was gedoofd. Toen kwam voor mij het onbegrijpelijke, de grote les: hij trok zijn kiel uit, pakte zijn huisjasje en draaide zich om om weg te gaan. Hij liep naar de deur. Toen hij hem wilde afsluiten, ontdekte hij mij en staarde mij haast boos aan: wie was die vreemde jongeman die zijn atelier was binnengeslopen? Maar het volgende ogenblik wist hij het weer en kwam bijna beschaamd naar mij toe. 'Pardon monsieur,' begon hij. Maar ik liet hem niet uitspreken. Ik greep dankbaar zijn hand, het liefst had ik die gekust. In dat uur had ik het geheim van alle grote kunst, ja eigenlijk van elke aardse prestatie, gezien.

later

vincent Zweig heeft wel altijd; het Ware, het Reine, het Pure. En al de duistere en negatieve krachten er niet bij betrekken. Terwijl mijn wereldbeeld veel meer een geheel is. Veel meer een harmonie, een constant zoeken naar evenwicht, waar ook het zwarte en het donkere, het sterke en het vieze samengaan, hand in hand, met het schone, het ware en het pure. En dat heeft Zweig niet.

mara Ja dat is echt wel een beetje wat ik mis. Echt het duistere. Weet je wel toen ik stukken uit Hugo von Hoffmannsthal heb voorgelezen, daar zit heel erg die nachtmerrieachtige kant in. En Goethe heeft dat ook.

vincent Ja.

mara Het duistere, of de duivel, of het slechte dat een rol speelt. Dat mis ik wel een beetje bij Zweig.

vincent Zweig heeft dat echt totaal niet hè?

mara Nee. Wat is het duisterste dat je van Zweig hebt gelezen?

stilte

vincent Niks!

mara Niks?

vincent Nee.

mara Het gebrek aan echt duistere dingen. Dat vind ik wel een belangrijk concept.

vincent Ja, maar ook gewoon; driften. Heel graag willen neuken.

mara Ja, het is veelzeggend dat hij in zijn puberteit, tot zijn achttiende, nooit aan meisjes heeft gedacht. Dan was er inderdaad bijna fysiek wat mis met hem.

vincent Zou de essentie van Zweig zijn, dat hij gewoon heel weinig–

mara Lust heeft?

vincent Hoe heten die mannelijke... heel weinig testosteron heeft? Want afgezien van zijn bovenlip heeft hij ook niet echt veel haargroei.

mara Ja ja ja maar het is wel, die Ilona uit Edith, daar staat lichtelijk een beetje ingeschreven dat hij daar geil van wordt. Van dat meisje.

vincent Is dat zo?

mara Ja dat ze zulke lekkere zachte bovenarmen heeft.

vincent Jajaja!

mara Maar dat wordt direct uitgebannen, bijna daarom stort-ie zich op dat bleek, blauwige vogeltje met stokken.

vincent Ja eigenlijk wil-ie met die Ilona naar bed!

mara Ja dat hij tot z'n achttiende nog niet één keer met een meisje was gaan wandelen. Dat is toch redelijk nerderig.

vincent Terwijl wij hem er van verdenken, dat al zijn vrienden, die zeiden dat ze ook nooit met meisjes gingen wandelen, dat die WEL met meisjes gingen wandelen.

mara Dat die gewoon zeiden: oh nee ik moet vanavond m'n Schiller nog even doornemen.

vincent Oh nee, Stefan, ik moet Goethe uit m'n hoofd leren, ga jij maar naar huis, Stefan. En dat zij dan vervolgens dan lekker gingen rampetampen in het Prater. Hahahahahahaha.

mara Ja.

vincent Ja maar ook wat wij laatst lezen over Brazilië, hoe hij dat beschrijft, dan denk ik echt: je hebt geen flauw idee. Hii beschrijft dat Brazilië als een soort paradijs. waar alles nog samengaat terwijl hii

waarschijnlijk in drie salons is geweest, waar de Braziliaanse upperclass zat, hij wist niet dat er in die tijd nog slaven op plantages aan het werk waren. Nou ja, niet officieel slaven, maar wel onbetaalde negerkrachten.

mara Nu ook nog.

vincent Hè?

mara Dat heb ik laatst op een documentaire gezien, die werden dan bevrijd door een bepaald hulpprogramma.

vincent Serieus? Nee, daar verdenk je hem de hele tijd van— want hij had ook de tijd om medelijden en allerlei uitgesponnen keuzedingetjes, het leven als schaakzet— daar had hij ook de tijd voor, omdat hij nooit iets moest. Hij moest nooit zijn brood verdienen. En ergens heb ik, als ik heel eerlijk ben, bij iedereen die nooit zijn brood heeft moeten verdienen; die snapt de realiteit niet. Is dat stom?

mara Nee.

vincent Zweig had ook een soort perceptie van een wereld, die intellectueel was en waar iedereen elkaar kende en waar hij een bepaalde plek innam en mamamamamamama-mooi, en door dat heel lang te willen, door dat heel erg te geloven zodat dat uiteindelijk natuurlijk ook realiteit is geworden, dat-ie daardoor ook nooit de klik heeft hoeven maken van; ik leef eigenlijk in een droomwereld.

mara Nooit de klik heeft HOEVEN maken?

vincent Misschien heeft hij uiteindelijk in 1942 de klik gemaakt.

mara Nee precies!

Ze spelen het laatste levensuur verder. Aan het einde van de scène plegen ze zelfmoord. Ze eindigen in de foto van de dode Stefan en Lotte, uit het begin van de voorstelling.

Villa Europa ging in première op 27 maart 2009 in de Balie, Amsterdam

Spel en concept: Vincent Rietveld en Mara van Vlijmen

Coach: Jeroen De Man

Eindregie: Jos Thie

www.dewarmewinkel.nl

In deze tekst is gebruik gemaakt van vertaalde werken van Stefan Zweig:

Jeremias, vertaald door Halbo C. Kool uit 1938

Edith, vertaald door Reinier P. Sterkenburg, Uitgeverij Allert de Lange, 1961

De wereld van gisteren, vertaald door Willem van Toorn, De Arbeiderspers, 1990

De Warme Winkel (Amsterdam, 2002) is een toneelspelerscollectief dat bestaat uit Vincent Rietveld, Jeroen De Man en Mara van Vlijmen. Zij delen met elkaar de fascinatie voor geschiedenis en liefde voor literatuur en kunst. Hierin vinden zij hun materiaal.

De Warme Winkel gaat uit van een theaterstijl waarin volgorde, tempo, lengte en afwisseling van situaties meer vertellen dan alleen de op inhoud gestoelde woorden; een compositorische dramaturgie, verwant aan dansvoorstellingen.

De Nieuwe Toneelbibliotheek geeft van De Warme Winkel in 2011 vijf voorstellings-teksten uit.

Toneelwerk

Viva la Naturisteraçion – 2011

Luitenantduetten – 2011

Poeten en Bandieten – 2010

Kokoschka live! – 2010

Alma – 2009

Villa Europa – 2009

Rainer Maria – 2007

Totaal Thomas – 2006